अनारको बोट कथामा समाविष्ट शब्दभण्डारको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षाअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह चौथो समेस्टर नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

अनिता गौतम

नेपाली भाषा शिक्षण विभाग

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

सुन्दररहैँचा, मोरङ

२०७४ ⁄ 2018

घोषणा पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली भाषाशिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको नेपा.शि. ५९८ को प्रयोजनका लागि प्रस्तुत **अनारको बोट कथामा समाविष्ट शब्दभण्डारको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र अर्को प्रयोजनका लागि कहीँ कतै पेस नगरेको र अनुसन्धान कार्य अत्यन्त मौलिक रहेको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

....

अनिता गौतम

एम.एड्. दोस्रो वर्ष

मिति : २०७४/ /

विषय : मूल्याङ्कनका लागि शोधपत्र सिफारिस गरिएको सम्बन्धमा ।

श्री शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

नेपाली भाषा शिक्षण विभाग

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

सुन्दररहैँचा, मोरङ

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको नेपा.शि. ५९८ को प्रयोजनका लागि प्रस्तुत **अनारको बोट कथामा समाविष्ट शब्दभण्डारको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र **अनिता गौतम**ले मेरो निर्देशनमा रही मिहिनेतका साथ तयार पार्नुभएकाले यस शोधकार्यप्रति म सन्तुष्ट छु । अतः यस शोधकार्य मूल्याङ्कनका लागि विभागसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

शोधपत्र समावेश गरिएको मिति

इश्वी.सम्बत् : ....th 2018

....

शोध निर्देशक

दीपक प्रसाद न्यौपाने

कृतज्ञताज्ञापन

त्रिभुवन विश्व विद्यालय शिक्षशास्त्र संकाय नेपाली भाषा विभाग एम.एड. दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्न **अनारको बोट कथामा समाविष्ट शब्दभण्डारको अध्ययन** शीर्षकमा यो शोधपत्र तयार गरिएको छ ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने कार्यमा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म नियमित सुपरिवेक्षण, मार्ग निर्देशन र अमूल्य सुझाव दिनु हुने शोध निर्देशक श्री दीपकप्रसाद न्यौपानेज्यूलाई हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । त्यसै गरी प्रशासनिक रूपमा सहयोग गर्नु हुने क्याम्पस प्रमुख प्रेमप्रसाद भट्टराई ज्यू र स्नातकोत्तर कार्यक्रम संयोजक केशवराज भट्टराईज्यूमा हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । साथै यस विभागका विभागीय प्रमुख मेघनारायण श्रेष्ठ ज्यूलाई र यस विभागका सम्पूर्ण आदरणीय गुरु ज्यूहरूप्रति आभार प्रकट गर्दछु । मलाईं यो अध्ययनका लागि आवश्यक पर्ने सन्दर्भ सामाग्रीहरू उपलब्ध गराई सहयोग गर्नु हुने सुकुना बहुमुखी क्याम्पस पुस्तकालय परिवारलाई हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

अध्ययनको क्रममा तथ्याङ्क एवं सूचना उपलब्ध गराएर सहयोग पुऱ्याउनु हुने सम्पूर्ण व्यक्तिहरूप्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । साथै अध्ययनको क्रममा अमूल्य सहयोग र सुझाव दिने मेरो श्रीमान तीर्थबहादुर कार्की साथै बुबा कृष्णप्रसाद गौतम र आमा शान्ता गौतम लगायत मेरो परिवारको सम्पूर्ण सदस्यहरू र सम्पूर्ण मित्रहरूप्रति पनि आभार व्यक्त गर्दछु ।

अन्त्यमा यस शोध पत्रलाई कम्प्युटर टाइप गरी विशेष सहयोग पुऱ्याउने मोर्डन फोटो स्टुडियो तथा कम्प्युटर सेन्टरका प्रो. धर्मेन्द्र दुलाल र योगेन्द्र दुलाललाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

मिति : अनिता गौतम

शोधसार

शोधशीर्षक : **अनारको बोट कथामा समाविष्ट शब्दभण्डारको अध्ययन** ।

उद्देश्य : प्रस्तुत अध्ययन निम्नलिखित उद्देश्यमा केन्द्रित रहेको छ ।

क) समाविष्ट शब्दको स्रोत पत्ता लगाउनु,

ख) समाविष्ट शब्दको बनोट तथा पदवर्ग पत्ता लगाउनु,

ग) प्रयुक्त शब्दको अनुपात पत्ता लगाउनु,

शोध निर्देशक : दीपकप्रसाद न्यौपाने

शोधार्थी : अनिता गौतम

क्याम्पस : सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

पृष्ठसङ्ख्या : ११+५०+२

शैक्षिक वर्ष : २०७४ (२०१८)

यस अध्ययनको क्षेत्र कक्षा ९ को नेपाली पाठ्यपुस्तक अन्तर्गत अनारको बोट कथा विधा पाठका शब्दहरू रहेका छन् । तिनै शब्दहरूको अध्ययनबाट शोध कार्य सम्पन्न गरिएको छ । शब्द भाषाको प्राण हो । शब्द विना, वाक्य, वाक्य विना अनुच्छेद, अनुच्छेद विना प्रकरण र प्रकरण विना पूरा बन्न सक्दैन । शब्दको वर्गीकरण गर्ने आधार धेरै छन् ।

यस अध्ययनको उद्देश्य समाविष्ट शब्दको स्रोत पत्ता लगाउनु, समाविष्ट शब्दको बनोट तथा पदवर्ग पत्ता लगाउनु, प्रयुक्त शब्दको अनुपात पत्ता लगाउनु रहेको छ । यस अध्ययनले जम्मा ५ अध्यायमा आफ्नो पूर्ण स्वरूप प्राप्त गरेको छ । अध्याय एकमा पृष्ठभूमि, समस्याकथन, औचित्य, उद्देश्य, महत्व, क्षेत्र र सीमा प्रस्तुत गरिएको छ । अध्याय दुईमा व्यवहारवादी र संज्ञानवादी सिकाइ सिद्धान्तलाई आधार मानी सैद्धान्तिक र अवधारणात्मक ढाँचा प्रस्तुत गरिएको छ । नमुना छनौटमा परेका विद्यार्थीहरूलाई विषयगत र वस्तुगत प्रश्नहरू दिई परीक्षा लिएर उत्तरपुस्तिका परीक्षण गरी प्राप्त नतिजाका आधारमा सामग्री सङ्कलन गरी व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्याय तीनमा अध्ययनको ढाँचा, नमुना छनोट र जनसङ्ख्या सङ्कलन साधनहरू, तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया र तथ्याङ्क विश्लेषण तथा व्याख्या प्रक्रिया प्रस्तुत गरिएको छ । अध्याय चारमा त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक पृष्ठभूमि सहित त्रुटिका छलफल र उपलब्धिको अध्ययन गरिएको छ । यस अध्ययनमा कक्षा ९ को नेपाली पाठ्यपुस्तकको कथा विधामा

रहेको अनारको बोट कथामा समाविष्ट शब्दभण्डारको अध्ययन गर्दा स्रोतका आधारमा तत्सम शब्दको प्रयोग बढी भएको र क्रमशः तद्भव, आगन्तुक र निजी शब्दहरूको प्रयोग गरिएको पाइयो । बनोटको आधारमा अध्ययन गर्दा नाम शब्दको प्रयोग बढी भएको पाइयो । क्रमशः क्रिया विशेषण, विशेषण, सर्वनाम, नामयोगी, संयोजक र निपात शब्दको प्रयोग भएको पाइयो । बनोटको आधारमा व्युत्पन्न शब्दको प्रयोग बढी भएको र मूल शब्दको प्रयोग कम भएको पाइयो । यसरी स्रोतका आधारमा, बनोटका आधारका र कार्यको आधारमा कथामा प्रयोग भएको कथामा प्रयुक्त शब्दहरू कुनै शब्दहरूको बाहुल्य रहेको र कुनै कम रहेको भए तापनि समग्र अनुपातमा पाठ्यक्रम अनुरूपताका दृष्टिकोणले सम्पूर्ण शब्दहरूको संयोजन उपयुक्त नै रहेको देखिन्छ ।

अध्याय पाँचमा अध्ययनको सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता प्रस्तुत गरिएको छ । त्यसैगरी नीति निर्माणका लागि सहयोग, प्रायोगिक क्षेत्रमा सहयोग, भावी अनुसन्धानका लागि सहयोग र भावी शोध गर्नका लागि सम्भावित शोधशीर्षकहरू राखिएको छ । सन्दर्भसामग्री सूची र परिशिष्ट खण्डमा अनुसन्धानका क्रममा सोधिएका प्रश्नहरूको सूची राखिएको छ ।

विषय सूची

शीर्षक	पृष्ठ नं.
घोषणा पत्र	क
सिफारिस पत्र	ख
स्वीकृतिपत्र	ग
कृतज्ञताज्ञापन	घ
शोधसार	ङ
विषयसूचि	च
तालिका सूची	ञ
सङ्केत सूची	ट

परिच्छेद : एक

परिचय

१.१ अध्ययन पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्या कथन	३
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	३
१.४ अध्ययनको महत्व	३
१.५ अध्ययनको परिसीमा	४

परिच्छेद दुई

साहित्यको पुनरावलोकन र अवधारणात्मक ढाँचा

२.१ सैद्धान्तिक साहित्यको पुनरावलोकन	५
२.२ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	६
२.३. पुनरावलोकनको उपादेयता	११
२.४ अध्ययनको सैद्धातिक अवधारणत्मक ढाँचा	१२

परिच्छेद : तीन

अध्ययनको विधि तथा प्रक्रिया

३.१ अध्ययनको ढाँचा	१४
३.२ अध्ययनको जनसङ्ख्या र नमुना छनोट रणनीति	१४
३.३ अध्ययन क्षेत्र	१४

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन र तरिका १४
३.५ तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया १५
३.६ तथ्याङ्कको विश्लेषण प्रक्रिया १५

परिच्छेद : चार

व्याख्या र विश्लेषण

४.१ कक्षाको नौको पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट विधाहरू १६
४.२ नेपाली पाठ्यपुस्तकमा प्रयुक्त कथाहरूको परिचय १७
४.३ विषय क्षेत्रगत अध्ययन २०
४.४ शिल्पगत अध्ययन २१
४.५ कथामा प्रयुक्त शब्दभण्डार २२
    ४.५.१ स्रोतगत कार्यगत आधारमा शब्दको वर्गीकरण २२
४.६ स्रोतका दृष्टिले अनारको बोट कथाका शब्दहरू ४२
४.७ कार्यका आधारमा अनारका बोट कथाका शब्दहरू ४३
४.८ बनोटको दृष्टिले अनारको बोट कथाका शब्दहरू ४८
४.९ आवृत्तिको दृष्टिले आनारको बोट कथामा शब्दहरू ४४
४.१० प्राप्ति तथा सरांश ४५
    ४.१०.१ प्राप्ति ४५
    ४.१०.२ सारांश ४६

परिच्छेद : पाँच

निष्कर्ष र सुझावहरू

५.१ निष्कर्ष ४७
५.२ सुझावहरू ४८
    ५.२.१ नीतिसँग सम्बन्धित ४८
    ५.२.२ अध्ययनसँग सम्बन्धित ४८
    ५.३ भावी अध्ययनका लागि सम्बन्धित शीर्षकहरू ४९
सन्दर्भ सामग्रीहरू

तालिका सूची

तालिका	विवरण	पृष्ठ
१.	कथा विधाको क्षेत्र	२०
२.	स्रोत, बनोट, कार्य र आवृत्तिका आधारमा शब्दहरू	२२
३.	स्रोतका आधारमा	४२
४.	कार्यका आधारमा	४३
५.	बनोटको आधारमा	४४
६.	आवृत्तिका आधारमा	४४

सङ्केत सूची

ना.	नाम
स.	सर्वनाम
वि.	विशेषण
ना.यो.	नामयोगी
नि.	निपात
क्रि.वि.	क्रिया विशेषण
सं.	संयोजक
तत्स.	तत्सम
तद्.	तद्भव
आ.	आगन्तुक
मू.	मूल
व्यु.	व्युत्पन्न